

GRUPĖS IEŠKINIO PROBLEMOS LIETUVOS CIVILINIO PROCESO TEISĖJE

Doktorantas Egidijus Krivka

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinio proceso katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 271 45 93
Elektroninis paštas ekrivka@ltu.lt

Pateikta 2004 m. kovo 21 d.

Parengta spausdinti 2004 m. gegužės 25 d.

Pagrindinės sąvokos: grupės ieškinys, procesinis bendrininkavimas, viešasis interesas, faktinis precedentas, *res judicata*.

Santrauka

Straipsnyje nagrinėjami Lietuvai aktualūs bendrieji grupės ieškinio klausimai: grupės ieškinio samprata, grupės ieškinių proceso modeliai, grupės ieškinio reikšmė viešojo intereso gynyboje, civilinio proceso modelių ir grupės ieškinių suderinamumas, grupės ieškinių proceso pranašumai, palyginus su individualiojo proceso modeliu. Analizuojami kai kurie Lietuvos civilinio proceso modelio suderinamumo su grupės ieškinio idėja klausimai. Išvardyti klausimai nagrinėjami remiantis užsienio valstybėse plėtotomis grupės ieškinio doktrinomis ir šių valstybių teisės aktais ir teismų praktika.

Ivadas

Poreikis ginti grupės teises ir viešuosius interesus teisminės gynybos priemonėmis Lietuvoje [1, p. 26–34] ir kitose kontinentinės teisės sistemos šalyse tampa vis labiau ryškėjančia ir aiškiai suvokiama socialine tikrove. Net ir bendrosios teisės sistemos šalyse, kuriose siūloma keletas individualiam bylinėjimuisi alternatyvių priemonių, šios alternatyvos neatrodo pakankamai veiksmingas grupės ieškinių proceso pakaitalas¹.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse (toliau – LR CPK) grupės ieškinys yra siejamas su viešojo intereso gynimu. Tai yra įtvirtinta LR CPK 49 straipsnio 5 dalyje, kuri nustato, kad „Viešajam interesui apginti gali būti pareiškiamas grupės ieškinys“. Tačiau nuo LR CPK įsigaliojimo pradžios, 2003 m. sausio 1 d., teismų praktikoje dar nebuvo pareikštas nė vienas grupės ieškinys.

¹ „Individualios teisminės procedūros nėra adekvati ir veiksminga priemonė sprendžiant ginčus, kuriuose dalyvauja daug šalių (angl. *multi-party disputes*). Be to, kitos egzistuojančios procesinės alternatyvos, kai ginamos teisės masinių pažeidimų atvejais, pavyzdžiui, ieškinių ar bylų sujungimas, bandomosios bylos, deklaratyvūs teismo sprendimai, esamų teisinio reglamentavimo spragų iki galo neužpildo. Šios alternatyvos turi esminių neįveikiamų trūkumų, ir tokių procesinių alternatyvų panaudojimas daugeliu atvejų, nepriklausomai nuo to, kaip gyvai ir meistriškai jos interpretuojamos, lemia neveiksmingus, dalinius *ad hoc* sprendimus“ [2, p. 4, 100].

Grupės ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje yra naujas ir plačiau netyrinėtas¹, todėl grupės ieškinio viešajam interesui apginti moksliniai tyrimai yra aktualūs teisės teorijai ir praktikai Lietuvoje. Šio kelio pradžioje užsienio valstybių grupės proceso instituto normų ir praktikos lyginamieji moksliniai tyrimai turi ne tik teorinę–pažintinę, bet ir aiškiai išreikštą taisyklų reikšmę. Akivaizdu, kad kalbėsime ne apie grynai mechaninį vienos ar kitos užsienio valstybės grupės ieškinio modelio panaudojimą. Atsižvelgiant į perimamų normų ir Lietuvos civilinio proceso sistemos suderinamumą, turėtų būti vertinama užsienio valstybių grupės ieškinio modelių pozityvios patirties perėmimo galimybė.

1. Grupės ieškinio samprata

Grupės ieškiny – tai ieškiny, kurį pareiškia grupei atstovaujantis ieškovas, gindamas teises ir interesus, kurie priklauso asmenų grupei, kai teismo sprendimas turės teisinę galią grupei kaip nedalomai visumai. Taip grupės ieškinio byloje priimto teismo sprendimo *res judicata* galia yra išplečiama visai grupei.

Analizuojant grupės ieškinio sąvoką pastebima, kad grupės ieškiny apibrėžiamas kaip „*asmenų grupės nario teisė pareikšti ieškinį be jų išankstinio sutikimo*“ [3, p. 51, 78; 4, p. 267]. JAV tikruoju grupės ieškiniu laikomas ieškiny, pareikštas grupės atstovo be specialaus grupės narių leidimo, kai sprendimas dėl šio ieškinio sukelia teises pasekmes visiems grupės nariams [5, p. 12]. Analogiškai grupės ieškiny apibrėžiamas Kanados Kvebeko provincijos civilinio proceso kodekso 999 (d) straipsnyje: „*Grupės ieškiny reiškia procesą, kai vienas narys pareiškia ieškinį kitų narių vardu neturėdamas tam įgaliojimo*“.

Viena vertus, paminėtas aspektas gali padėti atskleisti grupės ieškinio esmę. Dėl šio aspekto JAV iki 1966 m. Federacinių civilinio proceso taisyklių (toliau – FCPT) pakeitimo tariamasis grupės ieškiny (angl. *spurious class action*) ir Prancūzijos bendras kelių ieškovų pareikštas ieškiny (pranc. *action en représentation conjointe*) nėra laikomi grupės ieškinyais, kadangi bylose pagal šiuos ieškiny teismo sprendimo *res judicata* galia susieja tik tuos asmenis, kurie specialiai pritarė jų įtraukimui (angl. *opt in*) į grupę ar specialiai įgaliojo asociaciją atstovauti jų interesams teisme pasirašydami atskirą dokumentą. Taigi ir Lietuvoje tiek privalomas, tiek ir fakultatyvinis procesinis bendrininkavimas neturėtų būti tapatinami su grupės ieškinio institutu.

Kita vertus, jeigu užtikrinant bylos viešumą įpareigojama informuoti apie bylą grupės narius ir suteikiamas paprastas bei prieinamas mechanizmas išreikšti savo pritarimą būti įtrauktam į grupę ar į procesą įstojama savo valia, atstovaujamų narių skaičius galėtų būti apibrėžtas sutikusiais arba pareiškusiais norą būti atstovaujamais teisme asmenimis [4, p. 267]².

Grupės ieškiny gali būti apibrėžiamas ir kitaip. **Grupės ieškiny** – tai ieškiny dėl didelės asmenų grupės, kurios asmeninė sudėtis iškeliant bylą nėra žinoma, interesų gynimo, pavyzdžiui, vartotojų teises ginančių visuomeninių organizacijų ieškinyai dėl neapibrėžtų vartotojų teisių gynimo. Konkretūs naudos gavėjai bylos pagal grupės ieškinį iškėlimo mo-

¹ Pirmą kartą Lietuvos civilinio proceso šaltiniuose grupės ieškinyai tikriausiai buvo paminėti 1997 m. prof. V. Mikelėno monografijoje „Civilinis procesas“. Jau tuomet buvo pabrėžta, kad nors grupės ieškiny vertintinas teigiamai, tačiau kartu kelia nemažai problemų, į kurias nėra aiškaus atsakymo net ir JAV, kaip aktyviausiai šiuo civilinio proceso institutu besinaudojančioje valstybėje. Rengiant naujojo LR CPK projektą, idėja apie būtinumą jame įtvirtinti grupės ieškinio institutą oficialiai buvo iškelta Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2001 m. gruodžio 19 d. išvadoje Nr. IXP–926(2) „Dėl Civilinio proceso kodekso projekto (I–III dalys)“: „Tarpautinė patirtis rodo, kad yra daugybė sričių, kur vyrauja taip vadinami kolektyviniai, difuziniai interesai, kuriuos gina atitinkamos šiuos interesus atstovaujančios visuomeninės organizacijos. Tam, kad ši gynyba būtų efektyvi, jos turi turėti teisę inicijuoti procesą. Dėl šios priežasties CPK reikia įtvirtinti kolektyvinio (grupinio) ieškinio institutą“.

² Prancūzijoje *action en représentation conjointe* atveju įstatymai kategoriškai draudžia bandyti gauti nesančių bylose asmenų sutikimą per laiškus, reklamą afišose, brošiūras, televizijos ar radijo reklamą. Atstovas tegali naudoti spaudą kaip informavimo priemonę.

mentu nėra žinomi. Pagal tai, ar grupės proceso metu yra siekiama konkrečiai apibrėžti grupės sudėtį, šie grupės ieškiniai skirstomi į apibrėžtos ir neapibrėžtos grupės ieškinius. Neapibrėžtos asmenų grupės teisių ir interesų gynimo ieškiniai įtvirtinti Rusijos Federacijos CPK 46 straipsnyje. Tai yra savotiškas „dalinis“ grupės ieškinys, kadangi konkrečiam materialiam rezultatui pasiekti reikalingi du procesai: 1. neapibrėžtų asmenų teisių ir interesų gynimo grupės ieškinys ir 2. vėliau pateikiami individualūs grupės narių ieškiniai dėl priteisimo, kai naudojamos pirmojoje byloje priimto teismo sprendimo prejudicine galia.

Kai kurie mokslininkai neigia grupės ieškinių egzistavimą Europoje, teigdami, kad grupės ieškiniams negalima priskirti *parens patriae*¹ arba asociacijų (organizacijų) ieškinius, nes mano, jog ieškiniai skirstytini pagal atstovaujancio ieškovo tipą: grupės ieškinius pareiškia grupės nariai, *parens patriae* ieškinius pareiškia valstybės pareigūnai, o asociacijų ieškinius pareiškia asociacijos [6, p. 773–775; 7, p. 205]. Šie mokslininkai, manydami, kad grupės ieškinais vadintini tik tie ieškiniai, kuriuose reikalavimus reiškia grupės nariai, tvirtina, kad Europoje grupės ieškiniai neegzistuoja, nes čia ne grupės nariai, o asociacijos turi teisę atstovauti (pirmiausia ieškinio pareiškimo prasme) grupės interesams teisme. Vokietijoje sąvoka „asociacijų ieškinys“ (vok. *Verbandsklage*) vartojama pabrėžiant instituciją, turinčią teisę pareikšti ieškinį.

Tačiau grupės ieškinio esmę atspindi ne grupei atstovaujancio ieškovo tipas ar naudos gavėjai, bet grupės ieškinio tikslas. **Grupės ieškinio tikslas** yra ginti tam tikros grupės teises ir teisėtus interesus, ir ši aplinkybė, o ne ieškovo ar naudos gavėjų tipas bei ratas grupės ieškinius išskiria iš įprastų individualių ieškinių.

Taigi vadinamasis asociacijų ieškinys (angl. *associational action*, vok. *Verbandsklage*), įtvirtintas kai kurių Europos valstybių teisėje, laikytinas grupės ieškiniu, kuris savo esme atitinka JAV grupės ieškinius, tik tai Europoje teisė pateikti tokius ieškinius suteikiama asociacijoms, o JAV šis klausimas neregamentuojamas. JAV teismų praktikoje nemažai grupės ieškinių pareiškia ir asociacijos, tačiau tai, kad asociacija yra grupės atstovas, čia nepaneigia pačio grupės ieškinio.

Kartais tvirtinama, kad grupės ieškiniai Europoje neegzistuoja dėl to, jog čia, skirtingai nei JAV, vienintelėmis grupės teisminėmis gynimo priemonėmis yra ieškiniai dėl pripažinimo arba ieškiniai dėl teisinių santykių pakeitimo, bet ne ieškiniai dėl priteisimo (žalos atlyginimo) [8, p. 66, 68; 9]. Manytume, kad teisė pateikti ieškinį dėl priteisimo negali būti grupės ieškinių skiriamuoju bruožu, t. y. reikalavimas priteisti nėra būtinas ar išimtinis grupės ieškinių elementas. Be to, JAV teismų praktika dėl grupės ieškinių šiuo klausimu yra kiek artimesnė Europos realijoms, negu gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio, nes JAV grupės ieškiniai dėl pripažinimo ir dėl teisinių santykių pakeitimo pareiškiami dažniau nei grupės ieškiniai dėl priteisimo [10].

Grupės ieškinio instituto lyginamosios studijos rodo, kad prie grupės ieškinių reikėtų priskirti įvairaus pobūdžio ieškinius dėl grupės teisių gynimo, nepriklausomai nuo:

- grupės atstovo (*parens patriae*, asociacijos, *actio popularis*, grupei atstovaujancio ieškovo ieškinys),
- teisminės gynybos priemonių (draudimas, pripažinimas, žalos atlyginimas),
- ginamos teisės ar intereso prigimties (privačios teisės arba viešieji interesai).

Tai, žinoma, jokiu būdu nereiškia, kad visi tokie ieškiniai turėtų būti reglamentuojami vienodai.

Egzistuoja ir kitokios grupės ieškinių klasifikacijos. Prancūzijoje grupės ieškiniai, atsižvelgiant į teisinės gynybos priemones, skirstomi į asociacijų (pranc. *action associative*) ir grupės (pranc. *action de groupe*). Pateikiant asociacijų ieškinius siekiama bendro visai

¹ Ši sąvoka iš lotynų kalbos tiesiogiai verčiama kaip „šalies (valstybės) tėvas“. *Parens patriae* doktrina perimta iš Anglijos bendrosios teisės ir įpareigoja valstybę ginti savo piliečių sveikatos, saugumo ir bendrosios gerovės interesus. Lyginant su kontinentinės teisės sistema, *parens patriae* ieškinius labiausiai atitiktų ieškiniai viešajam interesui ginti (angl. *public interest action*).

grupei naudingo teismo draudimo, šios grupės ieškiniai nukreipti į grupės narių patirtos individualios žalos atlyginimą.

Kai kurie autoriai vietoj įprastos grupės ieškinio sąvokos (angl. *class action*) linkę vartoti **kolektyvinio ieškinio** sąvoką (angl. *collective action*), nes, jų nuomone, kolektyvinio ieškinio sąvoka labiau pabrėžia kolektyvinę ginamų teisių ir civilinio proceso prigimtį, o ne tai, kad šalimi tokiam procese yra grupė. Sąvoka „kolektyvinis ieškinys“ dažnai vartojama Prancūzijoje ir Kanadoje (pranc. *action collective* ar *recours collectif*), Ispanijoje ir Lotynų Amerikoje (ispan. *acción colectiva* or *amparo colectivo*), Brazilijoje, Portugalijoje (portug. *ação coletiva*) ir Italijoje (ital. *azione collettiva*). Tačiau kiti civilinio proceso teisės specialistai vis dėlto linkę vartoti grupės ieškinio sąvoką, nes terminas „kolektyvas“ išreiškia daug glaudesnę grupės asmenų ryšį, nei yra iš tikrųjų, nes daugeliu atvejų pareiškiant grupės ieškinį net nėra žinoma grupės sudėtis [11, p. 14, 15].

Literatūroje anglų kalba vartojamas ir kitoks *class action* atitikmuo – *group action* [12; 13, p. 281, 283]. Vartojant šį grupės ieškinio pavadinimą labiau pabrėžiamas grupės egzistavimas negu grupės ieškinio skiriamasis kolektyvinis pobūdis. Tačiau pažymėtina, kad kai kurių autorių nuomone, *group action* plačiaja prasme apima įvairaus pobūdžio individualaus civilinio proceso modelio teisės normų, reglamentuojančių civilinio proceso konsolidavimą (ieškinių arba civilinių bylų sujungimas), bandomąsias bylas (angl. *test cases*), prejudiciją, procesinį bendrininkavimą ir kitas teisės normas, kurios skirtos masinių teisės pažeidimų problemai spręsti [14, p. 163].

2. Grupės ieškinio reikšmė viešojo intereso gynyboje

Klasikinis grupės ieškinių procesas pirmiausia skirtas didelių grupių interesų gynybai. Tačiau grupės ieškiniiais gali būti sėkmingai apginamas ir viešasis interesas. Viešojo intereso gynimo grupės ieškiniiais kelias pasirinktas ir Lietuvoje (LR CPK 49 str. 5 d.). Manome, kad grupės ieškinių procesas gali veiksmingiau ir platesniu mastu atlikti viešojo intereso gynybos funkcijas, nes:

- 1) išplečia teisminės gynybos prieinamumą (**teisminės gynybos prieinamumo principas**), nes grupės ieškinio procesu gali pasinaudoti ir tie asmenys, kurie dėl ekonomiško, protingumo ar kitokių sumetimų niekada nesikreiptų į teismą su individualiu ieškiniu, nors jų subjektinės teisės arba teisėti interesai iš tikrųjų būtų pažeisti;
- 2) grupės ieškinių procesas yra koncentruotesnis, efektyvesnis ir ekonomiškėnis (**proceso koncentruotumo ir ekonomiško principai**) nei procesinis bendrininkavimas, kuris gali būti nepakankamai veiksmingas sprendžiant didelių grupių ginčus, nes ekonomiškai tikslinga nagrinėti daugybę smulkių reikalavimų vienoje byloje, kai atskirai kiekvienas iš ieškovų į teismą nesikreiptų;
- 3) užtikrina šalims lygias galimybes naudotis procesinėmis teisėmis (**procesinio šalių lygiateisiškumo, rungimosi principai**), kai dėl ekonominių, organizacinių ir asmeninių aplinkybių ne kiekvienas ieškovas yra pajėgus dalyvauti procese prieš dideles įmones;
- 4) išplečia viešąjį interesą galinčių ginti subjektų sąrašą, nes kai kurių valstybinių bei visuomeninių institucijų ir prokuroro esama teisė ginti viešąjį interesą papildoma nauja teise – privačių asmenų teise ginti viešąjį interesą;
- 5) grupės ieškinių procesas sudaro sąlygas privatiems asmenims ginti viešąjį interesą, todėl viešojo intereso apsauga jau nebepriklausytų tik nuo valstybinių ir visuomeninių institucijų ar prokuroro noro ar nenoro inicijuoti viešojo intereso gynimo procesą;
- 6) pasiekiamas teigiamas socialinis efektas, nes vienu metu apginamas tiek viešasis, tiek privatus interesas.

Tačiau išanalizavus dabartinį LR CPK viešojo intereso gynybos reglamentavimą pasitebėtina, kad privatūs asmenys neturi galimybės ginti viešojo intereso, nes pareiškimą teismui dėl viešojo intereso gynimo valstybės vardu gali pareikšti tik prokuroras arba kita įstatymų įgaliota institucija (LR CPK 5 str. 3 d.), todėl tokia reglamentacija neatskleidžia visų grupės ieškinio instituto galimybių, taip pat ir galimybių viešojo intereso gynybos srityje.

3. Grupės ieškinio proceso modeliai

Pagal grupės sudėties formavimo būdą galima išskirti du grupės ieškinių proceso modelius. Vienas modelis, kai grupės nariais tampama aktyviai išreiškus savo valią įstoti į grupės ieškinio procesą (angl. *opt in*), o kitas modelis, kai į grupės ieškinio procesą automatiškai įtraukiami visi šiai grupei priklausantys asmenys, bet jiems suteikiama teisė pasitraukti iš proceso (angl. *opt out*). Įstatymų leidėjo vieno iš grupės ieškinių proceso modelių pasirinkimas yra nepaprastai svarbus. Vieni iš labiausiai diskutuotinių klausimų, kuriant grupės ieškinių proceso modelį Lietuvoje, yra:

- ar teismo sprendimo *res judicata* galia automatiškai turėtų liesti grupės narius, išskyrus atvejus, kai jie pasitraukia iš grupės iškelus bylą,
- ar iškelus bylą iš grupės narių turėtų būti reikalaujama imtis įstojimą į bylą patvirtinančių veiksmų tam, kad juos liestų teismo sprendimo *res judicata* galia [15, p. 467]¹.

Šis apsisprendimas lemtų, kokios apimties grupės interesai būtų ginami teisme, ir grupės ieškinio ekonominę galią ir efektyvumą. Nelabai tikėtinas didelis grupės narių aktyvumas, t. y. kad labai daug grupės narių imtųsi aktyvių veiksmų norėdami išreikšti savo prisidėjimą prie grupės ieškinio (angl. *opt in*) ar pasitraukimą iš proceso (angl. *opt out*). Keturiuose Amerikos federaliniuose apygardos teismuose atlikti tyrimai rodo, kad „vidutinis procentinis dydis narių, kurie išreiškė valią pasitraukti iš proceso, buvo nuo 0,1 iki 0,2 procento visų grupės narių“ [16, p. 52–55].

JAV, Kanada ir Australija yra pasirinkusios pasitraukimo (angl. *opt out*) iš grupės ieškinių proceso modelį. Tačiau yra manančių, kad sprendimas, kokį variantą pasirinkti, turėtų būti teisėjo diskrecijoje [17, p. 13, 33, 34, 70].

4. Civilinio proceso modelių suderinamumas su grupės ieškiniiais

Lietuvos civilinio proceso teisės doktrinoje yra išskiriami du civilinio proceso modeliai: liberalusis ir socialusis. Kitose valstybėse, kuriose grupės ieškiniiai plačiai taikomi praktikoje (JAV, Jungtinė Karalystė, Kanada, Australija, Vokietija), civilinio proceso teisės mokslininkai savo darbuose išskiria **individualistinį** (arba liberalųjį) ir **kolektyvinį** (arba grupinį) civilinio proceso modelius. Individualistinis civilinio proceso modelis yra kritikuojamas dėl savo ribotumo, nes suteikia individui teisę teisme ginti išimtinai tik savo teises arba interesus.

Kolektyvinis (arba grupinis) civilinio proceso modelis buvo išskirtas teisės teorijoje, kai Jungtinės Karalystės, o vėliau ir kitų valstybių įstatymuose atsirado grupės ieškiniiai, kuriais buvo siekiama spręsti asmenų teisių arba interesų masinių pažeidimų ir procesinio bendrininkavimo problemas. Esminis skiriamasis šių modelių požymis yra **suinteresuotų asmenų valios reikšmė** pareiškiant ieškinį teisme. Esant kolektyviniam civilinio proceso modeliui ieškinį gali pareikšti asmuo, neturėdamas visų atstovaujamų asmenų sutikimo, o teismo sprendimas byloje pagal pareikštą tokį ieškinį sukels teises pasekmes visiems grupės nariams. Toks ieškinys vadinamas grupės ieškiniu. Remiantis klasikine amerikietiška grupės ieškinio doktrina grupės ieškinį pareiškia asmuo, kuris, gindamas savo teises ir interesus,

¹ Tačiau toks pasirinkimas nereikalingas, jei nusprendžiama, kad netikslinga nustatinėti grupės sudėtį („dalinis“ grupės ieškiny).

gali apginti ir asmenų, kurių panaši faktinė arba teisinė padėtis, asmenų teises ir interesus, net kai negaunamas išankstinis tų kitų sutikimas pareikšti ieškinį teisme.

Vienas iš dažniausių argumentų prieš grupės ieškinių įteisinimą kontinentinės teisės sistemos šalyse buvo tai, kad grupės teisės ir interesai neatitinka tradicinių individualistinių standartų, nustatytų dar XIX a. Šis argumentavimas rėmėsi elementaria logika: kadangi visos teisės turi priklausyti kažkam, o asmenų grupės teisės, pavyzdžiui, teisė į ekologiškai švarią aplinką, nepriklauso individualiai niekam, todėl nė vienas negalėtų tokių teisių ginti teismo procese.

Kai kurie autoriai siūlo teisės doktrinoje įtvirtinti naują grupės teisių koncepciją, kuri apimtų difuzines (išsklaidytąsias), kolektyvines ir homogeniškas (vienarūšes) individualias teises ir interesus¹. Kiti mokslininkai laikosi nuosaikesnės pozicijos teigdami, kad reikėtų ne rekonstruoti tradicinį civilinį procesą ir padaryti jį tinkamą masiniams ieškiniams, bet masiniai ieškiniai turėtų būti adaptuoti tradiciniam individualistiniam dvišaliam procesui [19, p. 805, 819]. Taigi egzistuoja dvi alternatyvos: viena kryptis vietoj manipuliatyvaus senųjų teorijų aiškinimo siūlo „destruktyvią“ kritiką ir teisės reformą, antroji kryptis siūlo konstruktyvią senųjų teorijų interpretaciją, pritaikant jas šiandienos socialiniams poreikiams. Manome, kad Lietuvoje ši dilema gali būti sprendžiama paimant iš vienos ir kitos krypties tai, kas jose yra pozityviausia ir tinkamiausia mūsų sąlygoms, t. y. ne tik atsisakant kai kurių pasikeitusių šiuolaikinių visuomeninių santykių neatitinkančių teorijų, bet ir integruojant į esančią sistemą naujas koncepcijas².

5. Individualiojo civilinio proceso modelio trūkumai

Ar galime bent teoriškai pateisinti Lietuvoje įtvirtinto individualiojo civilinio proceso modelio taikymą ginant teises ir teisėtus interesus, kurie nėra individualizuoti, t. y. atskirai nepriklauso konkrečiam ieškovui. Pripažintina, kad tradicinio individualiojo civilinio proceso rezultatas gali peržengti individualios teisės apsaugos ribas ir paliesti byloje nedalyvavusių asmenų teises ir teisėtus interesus, nors tradicinėje civilinio proceso doktrinoje teismo sprendimų *res judicata* galia liečia tik dalyvavusius byloje asmenis. Sisteminei visuomeninių, iš jų ir teisinių, santykių analizė rodo, kad teismo sprendimo faktinis socialinis poveikis gali būti kur kas platesnis. Vienoje byloje priimtas sprendimas, neturintis prejudicinės galios kitose bylose, iškeltose tuo pačiu pagrindu tam pačiam atsakovui tik kito ieškovo iniciatyva, vis dėlto gali paveikti ir teismą [21, p. 284], ir proceso šalis. Tokia nuostata paremta prielaida, kad atsakovas gerbs pirmąjį teismo sprendimą ir kitose bylose neginčys pirmojoje byloje nustatytų faktų, todėl su ieškovais sudarys jiems palankias taikos sutartis. Toks reiškinys civilinio proceso teisės doktrinoje vadinamas **faktiniu precedentu** [22, p. 100; 23; 24; 25, p. 140–143].

Tačiau tradicinė **viešojo intereso gynbos koncepcija**, kuri paprastai įtvirtina viešųjų institucijų teisę pareikšti ieškinį individualaus proceso tvarka, vis dėlto yra nepakankama, nes tokios institucijos gali būti nelabai suinteresuotos pateikti viešojo intereso gynimo ieškinius, net ir tais atvejais, kai iš tikrųjų būtų galima manyti, kad viešasis interesas arba teisė yra pažeisti. Toks neveikimas gali skatinti tolesnius viešojo intereso pažeidimus.

Trumpai paminėtini ir kiti tradicinio individualaus proceso praktiniai trūkumai ginant viešąjį interesą. Anksčiau minėtas faktinio precedento reiškinys nėra įpareigojantis, o tėra moralinis imperatyvas, kurio realizavimas priklauso išimtinai nuo atsakovo geros valios, todėl minėtų teisinių pasekmių gali ir nesukelti. Individualus asmuo dažnai gali neturėti pakan-

¹ „Difuzinių interesų apsaugos problema yra ne tik civilinio proceso formalus juridinio nefunkcionalumo problema; ji kvestionuoja pagrindines civilinio proceso struktūras, žinomas šimtmečius“ [18, p. 117, 126].

² „Net švenčiausi principai turi būti iš naujo apmąstyti matant kintančius šiuolaikinės visuomenės socialinius poreikius. Tačiau apmąstymas joku būdu nereiškia atsisakymo, tiksliau – tai adaptavimas (...) Individualistinė proceso vizija turėtų duoti kelią socialinio ar kolektyvinio proceso koncepcijai arba būti į ją integruota“ [20, p. 304].

kamai finansinių išteklių bylinėtis su atsakovu, kurio galimybės gauti profesionalią teisinę pagalbą kartais gali būti neribotos. Be to, kai tie patys neteisėti veiksmai susiję su daugelio asmenų interesais, jų gynimas neturėtų būti tik kiekvieno iš šių asmenų asmeninis reikalas ir tokių pažeistų interesų gynimas neturi būti paliktas savieigai.

Darytina išvada, kad plačiai suprantamo viešojo intereso gynimo, apimančio mišriųjų (angl. *intermediate*) teisių apsauga, negali visiškai užtikrinti tradicinis individualus civilinis procesas, net jeigu jis ir numato individualius ieškinius dėl viešojo intereso gynymui.

6. Grupės ieškinių proceso pranašumai lyginant su individualiais procesais

Individualių ieškinių kombinavimas, akumuliacija ar sujungimas tradiciniame individualiame civiliniame procese procesinio bendrininkavimo forma taip pat užtikrina teisę atstovaujančiajam ieškovui atstovauti dideliame skaičiu asmenų, kurių kiekvieno subjektinė teisė ar teisėti interesai yra pažeisti. Toks bylinėjimasis yra veiksmingesnis ir ekonomiškėnis nei pateikiant atskirus individualius ieškinius.

Tačiau grupės ieškinių procesas yra pranašesnis nei paprastas bendrininkavimas¹. Bendrininkavimo atveju pažeista teisė ir reikalavimai yra dalūs, bendrininkai procese veikia savarankiškai. Pateikus grupės ieškinį į nukentėjusių asmenų grupę ir jos interesų gynimą yra žiūrima kaip į visumą (nedalų vieneta). Tai ypač svarbu siekiant apginti viešąjį interesą. Tokios grupės ieškinių proceso savybės sudaro sąlygas peržengti ir įveikti tradicinio individualaus civilinio proceso ribotumą ir trūkumus ginant viešąjį interesą.

Masto ekonomijos požiūriu grupės ieškinys išsprendžia gausios asmenų grupės žalos atlyginimo problemą – vienu ieškiniu pašalinami atsakovo neteisėtos veiklos padariniai, kai individualūs ieškiniai negalėtų turėti tokių perspektyvų, ypač nedidelių piniginių reikalavimų atvejais. Viešasis interesas čia pasireiškia tuo, kad grupės ieškinys užkerta kelią galimybei praturtėti neteisėtai pažeidžiant kitų asmenų interesus, o visos neteisėtai gautos pajamos arba kitoks turtas yra priteisiami iš teisės pažeidėjo net ir tais minėtais atvejais, kai individualūs ieškiniai negalėtų turėti tokių perspektyvų. Tai turi labai didelę reikšmę teisėtumo užtikrinimui.

Grupės ieškinys tampa daug veiksmingesne teisės pažeidimų prevencijos priemone nei individualūs ieškiniai ir įvairios jų sujungimo formos.

7. Grupės ieškinys Lietuvoje Respublikos civilinio proceso kodekse

LR CPK 5 straipsnis Lietuvoje įtvirtina individualųjį bylinėjimosi modelį, nes nustatyta, jog teisės ir teisėti interesai ginami tik to asmens, kuris turi asmeninį suinteresuotumą, tačiau negalime teigti, kad visas LR CPK yra paremtas grynai individualistiniu civilinio proceso modeliu, nes tiek LR CPK, tiek Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse ir kituose materialinės teisės šaltiniuose gausu teisės normų, nustatančių privačių asmenų ir institucijų teisę kreiptis į teismą ne dėl savo pažeistų ar ginčijamų teisių ar interesų gynimo. Tačiau pripažįstama, kad civilinė byla gali būti iškelta tik tų asmenų iniciatyva, kurie yra materialiai ar procesiškai suinteresuoti (CPK 5 str.: „*kiekvienas suinteresuotas asmuo ...*“), t. y. kai toks asmuo turi rimtą pagrindą manyti, kad jo teisė ar teisėti interesai buvo pažeisti. Tokiame bendrajame

¹ JAV FCPT 23(a)(1) taisyklė reikalauja procesinio šalių bendrininkavimo negalimumo, kai „grupė yra tokia gausi, kad visų jos narių bendrininkavimas yra neįmanomas“. Tokia taisyklė yra gana lanksti ir suteikia teisėjui teisę konstatuoti šios sąlygos buvimą arba nebuvimą. Kai kurie autoriai JAV grupės ieškinius vis dar laiko procesinio bendrininkavimo priemone. Tokią savo nuomonę jie grindžia JAV FCPT, kur grupės ieškinių procesas įtrauktas į skyrių apie šalis (JAV FCPT 4 dalis, 17–25 taisyklės). Tačiau kiti autoriai grupės ieškinių netapatina su procesinio bendrininkavimo formomis, o jam apibūdinti vartoja specializuoto proceso terminą.

kontekste grupės ieškinio viešajam interesui ginti įtvirtinimas LR CPK 49 straipsnio 5 dalyje yra tik išimtis iš bendrųjų civilinio proceso teisės normų ir neleidžia tvirtinti, kad LR CPK įtvirtintas ir grupinio (kolektyvinio) bylinėjimosi modelis, o tai yra rimta kliūtis grupės ieškinio funkcionavimui. Grupinio bylinėjimosi modelio įtvirtinimas ir grupės ieškinio viešajam interesui ginti funkcionavimo užtikrinimas galėtų būti siejamas, pavyzdžiui, su LR CPK 5 straipsnio „Teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos“, 49 straipsnio „Prokuroro, valstybės ir savivaldybių institucijų bei kitų asmenų teisė pareikšti ieškinį viešajam interesui apginti bei šių subjektų teisė duoti išvadą byloje“, ketvirtojo skirsnio „Ieškinys“, ypač 136 straipsnio „Kelių ieškinio reikalavimų sujungimas ir išskyrimas“ ir kitų LR CPK skirsnių bei straipsnių pakeitimais ir papildymais arba net atitinkamais naujais įstatymais.

LR CPK 5 straipsnio 1 dalis nustato, kad „Kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas“. Atkreiptinas dėmesys, kad 1964 m. CPK 4 straipsnio, kuris vadinasi taip pat, kaip ir 2002 m. CPK 5 straipsnis – „Teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos“, 1 dalies redakcija buvo gerokai sėkmingesnė: „Kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymo nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama teisė arba įstatymo saugomas interesas.“ Esminis šių dviejų nuostatų skirtumas yra dėl žodžio „jo“, kurio nebuvo 1964 m. CPK. Darytina išvada, kad 2002 m. CPK 5 straipsnis, įtvirtinantis vieną iš svarbiausių žmogaus konstitucinių teisių kreiptis į teismą, neleidžia asmeniui pareikšti grupės ieškinio. Analogiškas trūkumas pastebėtinas ir 2002 m. LR CPK 5 straipsnio 3 dalyje. Todėl siekdami suderinti 5 straipsnį su 49 straipsnio 5 dalyje nurodyta galimybe pareikšti grupės ieškinį arba turime atsakyti įvardžio „jo“ LR CPK 5 straipsnyje, arba, atsižvelgdami į kitų valstybių praktiką, papildyti šį straipsnį bendro pobūdžio taisykle, leidžiančia pareikšti grupės ieškinį.

Ar grupės ieškinio procesui pradėti pakanka LR CPK 49 straipsnio 5 dalyje įtvirtintos teisės normos? Pamėginkime panagrinėti šią situaciją.

Tradicinio civilinio proceso doktrinoje ieškovas, atsakovas, tretieji asmenys yra aiškūs ir individualizuoti. Nagrinėdami užsienio šalių civilinio proceso doktrinas, galime pastebėti, kad tam tikrais atvejais, susidūrus su suinteresuotų asmenų neapibrėžtumu, dalyvaujančių byloje asmenų individualizacija ne tik kad nereikalinga, bet net leidžiama išspręsti klausimus dėl neįtrauktų į bylos nagrinėjimą asmenų teisių ir interesų. Tokią galimybę suteikia grupės ieškinio procesas. Galima teigti, kad ginčo teisenoje grupės ieškiniais ginant viešąjį interesą visai nebūtina nustatinėti suinteresuotus byla asmenis, todėl nėra jokio praktinio poreikio įtraukti juos kaip ieškinio bendrininkus arba trečiuosius asmenis, bet juos galima ir nustatinėti, jei tai galima atlikti nepažeidžiant proceso ekonomiškumo principo.

Ši išvada yra ypač svarbi, nes padeda išsiaiškinti, kokios rūšies teismo sprendimai dėl grupės viešojo intereso gynimo ieškinijų galėtų būti priimti. Grupės ieškinį viešajam interesui ginti galėtume pareikšti, jei teismo sprendimas neatskiriamai ir nedalomai turėtų įtakos visų grupės asmenų teisėms, pareigoms, interesams, t. y. jei sprendime nereikėtų konkrečiai nurodyti, kas kiekvienam grupės nariui priteistina ar kuri teismo sprendimo dalis turėtų įtakos kiekvienam iš grupės narių. Tai leidžia daryti išvadą, kad grupės ieškiniai viešajam interesui ginti galėtų būti pareiškiami tik tokiais atvejais, kai teismo sprendimo dėl grupės ieškinio naudą patirtų neapibrėžta asmenų grupė.

Viešojo intereso gynība yra įmanoma grupės ieškinio forma, nes pareikštiems grupės reikalavimams galime pritaikyti: 1) vientisą ir 2) visus grupės narius apimančią teisminės gynybos būdą. Tai reiškia, kad grupės ieškiniai viešajam interesui ginti yra ieškiniai dėl pripažinimo ar teisinių santykių modifikavimo, bet ne dėl priteisimo. Pažvelgę į problemą tokiu aspektu vėl prieiname prie išvados, kad tokiu atveju grupės sudėtį nustatinėti netikslinga, kadangi tam nėra jokio praktinio poreikio, nes teismo sprendimai pagal ieškinius dėl pripažinimo arba teisinių santykių modifikavimo nereikalauja atskirų vykdymo veiksmų, savaime sukelia teises pasekmes, o jeigu ir reikalauja vykdymo veiksmų, atsakovui įvykdžius teismo sprendimą, naudą patirs visi grupės nariai, nepriklausomai nuo to, ar teismo proceso

metu grupės nariai buvo nustatyti. Aptariamų teismo sprendimų prejudicinė galia leistų grupės nariams vėliau pareikšti individualius ieškinius dėl priteisimo. Šiuo atveju teismo sprendimo prejudicinė galia, kitaip nei klasikinėje civilinio proceso doktrinoje, turėtų liesti ir nedalyvavusius byloje asmenis. Toks požiūris galėtų būti įgyvendinamas tik sistemiškai aiškinant LR CPK. Ši mintis kyla iš LR CPK 182 straipsnio 2 punkto, kuris atleidžia dalyvaujančius byloje asmenis nuo pareigos įrodinėti aplinkybes, nustatytas įsiteisėjusiu teismo sprendimu ankstesnėje byloje, **kurioje jie nedalyvavo**, bet atkreiptinas dėmesys, kad LR CPK 182 straipsnio ryšys su LR CPK 49 straipsnio 5 dalimi nėra toks akivaizdus, todėl vis dėlto nėra pakankamai aiškaus atsakymo, ar iš tikrųjų teismo sprendimo prejudicinė galia tikrai turi reikšmės ir nedalyvavusiems byloje asmenims. Teismo sprendimo *res judicata* galios nedalyvavusiems byloje asmenims įtvirtinimas įstatyme yra viena iš pažangiausių novelų Lietuvos civilinio proceso teisėje. Tačiau grupės ieškiniams visiškai netinkama dabartinė LR CPK 266 straipsnio formuluotė, be jokių išimčių draudžianti teismo sprendime nustatyti neįtrauktų dalyvauti byloje asmenų teises ir pareigas, todėl šiame kodekso straipsnyje reikėtų numatyti išlygą dėl grupės ieškinių.

Grupės ieškinių viešajam interesui ginti veikimą pailiustruosime tokiu pavyzdžiu. Grupės ieškinį pareiškia vartotojus ginanti valstybinė ar visuomeninė institucija, kuri tokiam procese laikoma ieškovu (procesine prasme). Grupės ieškinių dalyku, pavyzdžiui, galėtų būti reikalavimas dėl standartinėje vartojimo sutartyje nustatytų kai kurių sąlygų pripažinimo nesąžiningomis. Šiuo atveju pareiškiamas ieškinys dėl pripažinimo, byla neturtinio pobūdžio, todėl įmanomas visus grupės narius (vartotojus, sudariusius standartinę vartojimo sutartį) apimantis teisminės gynybos būdas. Grupės sudėtį nustatinėti netikslinga, nes tam nėra jokio praktinio poreikio, o tai reiškia, kad nebūtina įtraukti vartotojus kaip trečiuosius asmenimis arba ieškinių bendrininkus, o tai savo ruožtu reiškia, kad tokia procedūra kaip pasitraukimas iš grupės ar įstojimas į grupę šiuo atveju visai nebūtina. Priimtas teismo sprendimas turėtų tiesioginį poveikį vartotojų teisėms tik tokia apimtimi, kad apimtų standartinės sutarties sąlygas, kurias teismas pripažino nesąžiningomis. Vartotojai, ketinantys pasinaudoti šio teismo sprendimo prejudicine galia, vėlesnėse bylose pagal savo individualius ieškinius dėl priteisimo turėtų įrodyti, kad jie yra tos standartinės sutarties, kurios sąlygos pripažintos nesąžiningomis, šalimi, t. y. kad jie patenka į grupę (legitimacija). Visa tai leidžia manyti, kad dabartinė grupės ieškinių reglamentacija LR CPK, jei išvis ją būtų galima išskirti, labai primena „dalinius“ grupės ieškinius (žr. šio straipsnio pirmąjį skyrių). Šiuo pavyzdžiu buvo tik pamėginta teoriškai pritaikyti 2002 m. LR CPK nuostatas grupės ieškiniui, todėl visai neatmestina galimybė pareikšti grupės ieškinius dėl žalos ar nuostolių atlyginimo (grupės ieškinių dėl priteisimo arba turtiniai grupės ieškinių). Siekiant civilinio proceso įstatymuose įtvirtinti turtinius grupės ieškinius reikėtų išspręsti daug klausimų, kurių LR CPK nereglamentuoja: dėl subjektų, galinčių pareikšti turtinį grupės ieškinį, dėl grupės atstovų tinkamumo, dėl grupės sąvokos ir jos sudėties nustatymo, dėl grupės narių informavimo apie grupės ieškinių procesą, dėl galimybės įstoti į grupę ar pasitraukti iš jos ir pradėti savarakišką procesą, dėl grupės ieškinių proceso išlaidų paskirstymo, dėl „būsimųjų“ ieškovių, dėl priteistų pinigų paskirstymo grupės nariams ir kitų.

Kita su grupės ieškinių Lietuvoje susijusi problema yra grupės ieškinių pareiškimo tiesioginis susiejimas su viešojo intereso gynyba. Tokia LR CPK 49 straipsnio 5 dalies teisės norma, kokia ji yra dabar, labiau panaši į pažangios teisinės idėjos teorinę konstrukciją, todėl turi daugiau mokslinę vertę, nes praktiškai ją taikyti yra gana problemiška dar ir dėl tos priežasties, kad viešojo intereso sąvoka, būdama daugiau politikos mokslų kategorija, įstatymuose neaiškinama¹. Teisės doktrinoje viešojo intereso sampratos apibrėžimų yra gau-

¹ Į galimas problemas dėmesys buvo atkreiptas jau svarstant CPK projektą Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto 2001 m. gruodžio 19 d. išvadoje Nr. IXP-926(2) „Dėl Civilinio proceso kodekso projekto (I–III dalys)“: „Projekto 49 straipsnyje nustatyta, kad prokuroras, valstybės ir savivaldybių institucijos šio kodekso ir kitų įstatymų nustatyta tvarka gali pareikšti ieškinį viešajam interesui ginti. Sąvoka „viešasis interesas“ projekte nėra apibrėžiama ir dėl to ji nesuprantama.“

sybė: vieni viešojo intereso terminą kaip visiškai beprasmį visai neigia, kiti teigia, kad privačių interesų nėra, o egzistuoja tik viešieji interesai. Viešojo intereso sąvoka nepateikiama įstatymuose, todėl kartais siūloma palikti šios sąvokos apibrėžimą teismų praktikai. Problema kyla ne tik dėl sąvokos neapibrėžtumo, bet ir dėl grupės ieškinio dalyko susiaurinimo iki reikalavimo apginti tik viešąjį, o ne kitokį interesą. Esant dabartinei aptariamai normos formulavimui, grupės ieškinio pareiškimo būtinoji sąlyga yra reikalavimas, kad jis būtų teikiamas dėl viešojo intereso gynimo. Tai reiškia, kad pirmosios instancijos teismas, sprenddamas grupės ieškinio priėmimo klausimą, kiekvienu atveju iš anksto turėtų įvertinti, ar grupės ieškinio dalykas yra viešojo intereso gynimas, ir atsisakyti priimti grupės ieškinį kaip nenagrinėtiną teisme (nežinybingą teismui), jei grupės ieškinio dalykas nėra viešojo intereso gynimas, nes LR CPK nenumato galimybės pareikšti grupės ieškinį ne dėl viešųjų (privatų) interesų gynimo. Tačiau tokios procedūros – preliminaraus ieškinio įvertinimo jo materialiuoju aspektu – Lietuvos civilinio proceso teisėje nėra. Be to, tokioms procedūroms dėl viešojo intereso sąvokos nepalanki dabartinė teismų praktika¹.

Išvados

1. Įvedant grupės ieškinio institutą į Lietuvos teisės sistemą turėtų būti analizuojamos esamos civilinio proceso teisės galimybės adaptuoti prie grupės ieškinio doktrinos, ir priešingai – grupės ieškinio doktrina turėtų būti adaptuojama prie veikiančios sistemos, taip pat įvertinama užsienio valstybių patirtis. Iš esmės nekeičiant Lietuvos teisės sistemos būtų galima įdiegti grupės ieškinio institutą.

2. Užsienio valstybių teisės literatūroje ir teisės aktuose yra gausybė grupės ieškinio apibrėžimų. Manome, kad geriausiai atspindintis grupės ieškinio savybes yra šis apibrėžimas: grupės ieškinys – tai ieškinys, kurį pareiškia grupei atstovaujantis ieškovas, gindamas asmenų grupės teises ir interesus, kai teismo sprendimas turės teisinę galią grupei kaip nedalomai visumai. Grupės ieškinio byloje priimto teismo sprendimo *res judicata* galia yra išplečiama visai grupei.

3. Grupės ieškinio esmę atspindi ne grupę atstovaujančio ieškovo tipas ar naudos gavėjai, bet grupės ieškinio tikslas. Grupės ieškinio tikslas yra ginti tam tikros grupės teises ir teisėtus interesus, ir ši aplinkybė, o ne ieškovo ar naudos gavėjų tipas grupės ieškinius išskiria iš įprastų individualių ieškinių.

4. Pagal grupės sudėties formavimo būdą galima išskirti du grupės ieškinių proceso modelius. Vienas modelis, kai grupės nariais tampama aktyviai išreiškus savo valią įsitraukti į grupės ieškinio procesą (angl. *opt in*), o kitas modelis, kai į grupės ieškinio procesą automatiškai įtraukiami visi šiai grupei priklausantys asmenys, tačiau jiems suteikiama teisė pasitraukti iš proceso (angl. *opt out*).

5. Esminis skiriamasis individualistinio (arba liberaliojo) ir kolektyvinio (arba grupinio) procesų modelių požymis yra suinteresuotų asmenų valios reikšmė pareiškiant ieškinį teisme. Esant kolektyviniam civilinio proceso modeliui, ieškinį gali pareikšti asmuo, neturėdamas visų atstovaujamų asmenų grupės sutikimo, o išnagrinėjus bylą pagal pareikštą ieškinį, sprendimas sukels teises pasekmes visiems grupės nariams. Remiantis klasikine amerikietiška grupės ieškinio doktrina, grupės ieškinį pareiškia asmuo, kuris, be savo teisių ir interesų, gali apginti ir asmenų, kurių faktinė arba teisinė padėtis panaši, teises ir interesus, nors ir negautas išankstinis visų kitų suinteresuotų asmenų sutikimas pareikšti ieškinį teismui.

6. Klasikinio grupės ieškinių proceso tikslas – didelių grupių interesų gynyba, todėl jis gali efektyviai ir platesniu mastu atlikti viešojo intereso gynybos funkcijas, nes pareikštiems

¹ „Viešojo intereso sąvoka yra vertinamojo pobūdžio, jos turinys gali būti atskleidžiamas tik analizuojant konkrečios bylos faktines aplinkybes ir aiškinant bei taikant joms konkrečias teisės normas, bet ne *a priori*“ [26].

grupės reikalavimams galima pritaikyti vientisą ir visus grupės narius apimančią teisminės gynybos būdą. Tai reiškia, kad grupės ieškiniai viešajam interesui ginti yra ieškiniai dėl pripažinimo ar teisiųjų santykių modifikavimo, bet ne dėl priteisimo. Tokiu atveju grupės sudėtį nustatinėti netikslinga, kadangi tam nėra jokio praktinio poreikio, nes teismo sprendimai pagal ieškinius dėl pripažinimo ar teisiųjų santykių modifikavimo nereikalauja atskirų vykdymo veiksmų, savaime sukelia teises pasekmes, o jeigu ir reikalauja vykdymo veiksmų, tai atsakovui įvykdžius teismo sprendimą, naudą patirs visi grupės nariai, nepriklausomai nuo to, ar teismo proceso metu grupės nariai buvo nustatyti. Aptariamų teismo sprendimų prejudicinė galia leisti grupės nariams vėliau pareikšti individualius ieškinius dėl priteisimo. Šiuo atveju teismo sprendimo prejudicinė galia, kitaip nei klasikinėje civilinio proceso doktrinoje, turėtų liesti ir nedalyvavusius byloje asmenis. Sistemiskai aiškinant LR CPK galima pastebėti, kad LR CPK 182 straipsnio 2 punktą atleidžia dalyvaujančius byloje asmenis nuo pareigos įrodinėti aplinkybes, nustatytas įsiteisėjusiu teismo sprendimu ankstesnėje byloje, kurioje jie nedalyvavo, bet atkreiptinas dėmesys į tai, kad LR CPK 182 straipsnio ryšys su grupės ieškinius dėl viešojo intereso gynybos įtvirtinusi LR CPK 49 straipsnio 5 dalimi nėra akivaizdus, todėl dar nėra pakankamai aiškaus atsakymo, ar iš tikrųjų teismo sprendimo prejudicinė galia tikrai liestų ir grupės ieškinio byloje nedalyvavusius asmenis. Teismo sprendimo *res judicata* galia nedalyvavusiems byloje asmenims (LR CPK 182 str. 2 p.) yra viena iš pažangiausių novelų Lietuvos civilinio proceso teisėje, bet reikėtų aiškiai išspręsti problemą dėl šios teisės normos taikymo grupės ieškiniams pagal LR CPK 49 straipsnio 5 dalį.

7. Nustatytos aplinkybės leidžia manyti, kad dabartinė grupės ieškinio reglamentacija LR CPK labai panaši į teisėje žinomus „dalinius“ grupės ieškinius, nes konkrečiam materialiam rezultatui pasiekti vis dėlto būtų reikalingi du procesai: 1) neapibrėžto asmenų rato teisiųjų ir interesų gynimo grupės ieškinio procesas viešajam interesui ginti ir 2) vėlesni procesai pagal grupės narių individualius ieškinius dėl priteisimo pasinaudojant pirmojoje byloje priimto teismo sprendimo prejudicine galia.

8. Tačiau dabartiniu metu Lietuvoje negalimi net ir „daliniai“ grupės ieškiniai, nes grupės ieškinio funkcionavimui Lietuvos teisės sistemoje yra nepalanki dabartinė LR CPK 266 straipsnio formuluotė, be jokių išimčių draudžianti teismo sprendime nustatyti neįtrauktų dalyvauti byloje asmenų teises ir pareigas, todėl šiame kodekso straipsnyje reikėtų numatyti išlygą dėl grupės ieškinių.

9. Lietuvoje civilinė byla gali būti iškelta tik iniciatyva tų asmenų, kurie yra materialiai ar procesiškai suinteresuoti (LR CPK 5 str.: „*kiekvienas suinteresuotas asmuo*“), t. y. kai toks asmuo turi rimtą pagrindą manyti, kad jo teisė ar teisėti interesai buvo pažeisti. Tokiame bendrame kontekste grupės ieškinio dėl viešojo intereso gynybos įtvirtinimas LR CPK 49 straipsnio 5 dalyje yra tik išimtis iš bendrųjų civilinio proceso teisės normų ir neleidžia teigti, kad LR CPK įtvirtintas ir grupinio (kolektyvinio) bylinėjimosi modelis, o tai, be abejonės, yra rimta kliūtis grupės ieškinio funkcionavimui. Grupinio bylinėjimosi modelio įtvirtinimas ir grupės ieškinio dėl viešojo intereso gynybos funkcionavimo užtikrinimas galėtų būtų siejamas, pavyzdžiui, su LR CPK 5 straipsnio „Teisė kreiptis į teismą teisminės gynybos“, 49 straipsnio „Prokuroro, valstybės ir savivaldybių institucijų bei kitų asmenų teisė pareikšti ieškinį viešajam interesui apginti bei šių subjektų teisė duoti išvadą byloje“, ketvirtojo skirsnio „Ieškinys“, ypač 136 straipsnio „Kelių ieškinio reikalavimų sujungimas ir išskyrimas“ ir kitų LR CPK skirsnių bei straipsnių pakeitimais ir papildymais arba net atitinkamais naujais įstatymais.

10. Analizuojant dabartinį LR CPK grupės ieškinių dėl viešojo intereso gynybos reglamentavimą aiškėja, kad privatūs asmenys negali pareikšti tokio grupės ieškinio, nes pareikšimą teismui dėl viešojo intereso gynimo valstybės vardu gali pareikšti tik prokuroras arba kita įstatymų įgaliota institucija (LR CPK 5 str. 3 d.). Tokios nuostatos neatitinka grupės ieškinių koncepcijos bei kitų valstybių teisės aktų ir teismų praktikos, ir tokia reglamentacija siurina grupės ieškinio instituto galimybes ginti viešąjį interesą Lietuvoje.

LITERATŪRA

1. **Krivka E.** Viešojo intereso apsauga naujajame Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekse // Jurisprudencija. LTU, 2003. T. 37 (29).
2. **Ontario** Law Reform Commission. I Report on Class Action, 1982.
3. **Fisch W.** European Analogues to Class Actions: Group Action in France and Germany // The American Journal of Comparative Law. 1979. Vol. 27.
4. **Boré L.** L'Action en Représentation Conjointe: Class Action Française ou Action Mort-Née? // Recueil Dalloz Sirey. 1995.
5. **Group** Actions and the Role of the Courts – A European Perspective / by P. H. Lindblom. – Kluwer Law International, 1997.
6. **Cappelletti M.** Governmental and Private Advocates for the Public Interest in Civil Litigation: A Comparative Study. II Access to Justice. Promising Institutions / Cappelletti and Weisner eds. 1979.
7. **Bryant G.** Group Actions in Civil Procedure: Class Actions, Public Actions, Parens Patriae and Organization Actions // XIIIth International Congress. – Montreal, 1992.
8. **Koch H.** Class and Public Interest Actions in German Law // Civil Justice Quarterly. 1986. Vol. 5.
9. **Gesetz** über Unterlassungsklagen bei Verbraucherrechts- und anderen Verstößen. Vom 26. November 2001 (BGBl. I S. 3138, 3173).
10. **Gidi A.** Class Actions in Brazil: A Model for Civil Law Countries // The American Journal of Comparative Law. 2003. Vol. 51.
11. **Аболонин Г. О.** Групповые иски. 2001.
12. **Koch H.** (Non-Class) Group Litigation Under EU and German Law // Duke Journal of Comparative and International Law. 2001. Vol. 11. No. 2.
13. **Kessedjian C.** L'Action en Justice des Associations de Consommateurs et d'Autres Organisations Représentatives d'Intérêts Collectifs en Europe // Rivista di Diritto Internazionale Privato e Processuale. 1997. Vol. 33.
14. **Kane K.** Group Actions in Civil Procedure: The United States Experience // The American Journal of Comparative Law. 1990. Vol. 38.
15. **Ontario** Law Reform Commission. II Report on Class Action. 1982.
16. **Willging Th., et al.** Empirical Study of Class Actions in Four Federal District Courts. Federal Judicial Center, 1996.
17. **Cooper E.** Rule 23: Challenges to the Rulemaking Process // New York University Law Review. 1996. Vol. 71.
18. **Effectiveness** of Judicial Protection and Constitutional Order. The General Reports for the VIIth International Congress on Procedural Law. – Würzburg, 1983.
19. **Lindblom P. H.** Individual Litigation and Mass Justice: A Swedish Perspective and Proposal on Group Actions in Civil Procedure // The American Journal of Comparative Law. 1997. Vol. 45.
20. **Cappelletti M.** The Judicial Process in Comparative Perspective. 1991.
21. **Watson D. G.** Class Actions: the Canadian experience // Duke Journal of Comparative and International Law. 2001. Vol. 11. No. 2.
22. **Jolowicz. J. A.** On Civil Procedure. Cambridge University Press. 2000.
23. *Congreve v. Home Office* [1976] Q.B. 629 (Anglija).
24. *Halsay v. Esso Petroleum Co. Ltd* [1961] 1 W.L.R. 683 (England).
25. **Кудрявцева Е. В.** Судебное решение в английском гражданском процессе. – Москва, 1998.
26. **Lietuvos** Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K–3–774/2003 civilinėje byloje *Microsoft, Symantec, UAB VTeX vs. UAB DK „Censum“*, kat. 78; 39.9; 94.2, 94.3; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 3K–3–1103/2003 m. civilinėje byloje *Beecham Group p.l.c. vs. I. Kalinin, I. Kalinino Pl „Kerlupas“*, kat. 80, 82, 94.2, 90.

Problems of the Group Action in Lithuanian Civil Procedure

Doctoral Candidate Egidijus Krivka

Law University of Lithuania

Keywords: *class action, group action, joinder of parties, public interest, factual precedent, res judicata.*

SUMMARY

The article deals with some questions and problems concerning group action: conception of the group action, relationship between the group action and joinder of parties, significance of the group action in the defence of the public interest, compatibility of models of civil procedure and group actions, group actions' procedure models, advantages of group actions in comparison with individual procedure model, problem of the group representative, the role of public organizations in defence of group rights and interests.

Some problems of civil procedure model compatibility with the idea of group action are also analyzed.

Analysis of enumerated problems is based on doctrines of group action, developed in foreign countries and on legal enactments and court practice of these countries.

Group action institute is new in Lithuanian law system and is not widely investigated. It was set only in the Code of Civil procedure of the Republic of Lithuania of 2002 in article 49, part 5 stating that in order to defend public interest the group action can be brought. However, none of such actions has been brought. The reason for this is not only lack of experience, but also insufficient regulation of group action procedure. Individualistic litigation model is fixed in the Code of Civil procedure of the Republic of Lithuania, for the private persons has no possibility to bring group action for defending of public interest as the application to court regarding defence of public interest on behalf of the state can be presented only by a prosecutor or other institution authorized by the laws; in addition, group action can only be brought to defend public but not group private interests. Such provisions do not correspond to the concept of group actions and legal acts of other states and courts practice and such regulation narrows the potential of group action institute to defend public interest in Lithuania.

We believe that group action procedure can effectively and in wider extent execute the functions of public interest defense due to the following reasons: 1) it expands accessibility of judicial defense (principle of access to justice); 2) group action procedure is more concentrated, effective and economical (procedure concentration and economy principles); 3) it ensures equal possibilities for the parties to use procedural rights (procedural equality, party presentation principles); 4) it expands the circle of subjects able to defend public interest; 5) public interest defense would not depend any longer upon state or public institutions or prosecutor as group action procedure grants the private persons' possibility for public interest defense; 6) positive social effect is reached as both public and private interests are defended at one time.

